

OLVASÓLÁMPA

SZÜRKE GALAMB

Leveszem a polcról a Századvég Kiadó 1993-as kiadású Tar Sándor-kötetét. Címe: *A te országod*. Válogatott és új novellákat tartalmaz. Tulajdonképpen két addigi Tar-kötetből (*A 6714-es személy*, *Miért jó a póknak?*) nyújt válogatást, a kötet végére *A te országod* cikluscímmel tíz új novella is bekerül. Az előző két könyvből pedig mindösszesen tizenhét írás. Nagyjából ennyi addig az életmű, mondhatnók, de utólag már tudjuk, hogy körülbelül ezekben az években készülhet *A mi utcánk* (1995) című zseniális kisregénye, novellafüzére; a *Szürke galamb* című bűnregénye 1996-ban, a legszebb novelláit tartalmazó *Lassú teher* pedig 1998-ban lát napvilágot. És itt nagyjából le is zárul a pálya. Ami ezután, az 1999-es leleplezés után készül, már nem számottevő, nem jelentős, nem a régi Tar Sándor. Azok, akik addig támogatták, segítették, értelmiségi barátai, legalábbis azok jó része elfordul tőle, tkp. az az értelmiség – ahogy egy interjúban a kétezres évek elején elmondja –, „amelyik igazán soha nem is fogadott be, mivelhogy proli, melós, outsider vagyok”. Valóban proli, melós, outsider volt. Emlékszem a megütközésemre, amikor *A te országod* hátsó borítóján olvastam az Írók Boltjában a szerkesztő (Domokos Mátyás) szavait, hogy Tar Sándor „ritka madár” az irodalmunkban. A szakma két fontos kötet, kitűnő elbeszélések, novellák után sem nagyon tudta még hova tenni – ma is berzenkedem e megállapítás miatt – ezt a „ritka madarat”. Akit se kiköpni, se lenyelni nem tudnak. Még hat éve van a dicsőségből, hogy aztán a pályája csúcán, a zeniten megtöri és soha többé ne legyen már az, aki volt. Se íróként, se emberként. Szemem előtt van, szinte beleégett a retinámba egy fotó, már a besúgói leleplezés utáni évekből, meg lehet nézni a www.tarsandor.hu honlapon, a lecsúszás kellős közepén láthatjuk ezt a nagy író, egy leharcolt karosfotelben ül, egy garázsban, mögötte, a falon kibelezett, polcként hasznosított lámpás tévé, egy székek, vödör felakasztva egy cső mögött, a sarokban, a garázsajtónál megkezdett savanyúságos üveg, rajta egy söröspalack. És a fotelben a huszadik század egyik legnagyobb írója, novellistája. Ha ez sem tragédia, ha ő nem tragikus hős, akkor ki az? Magyarán:

egygyé válik egykori hőseivel, a faluról gyárba, onnan vissza, a munkanélküliségbe került, lecsúszott alkoholistákkal. Elszorul az ember torka, hogy az, aki az átélt élet összes szenvedéseiből alkotott addig jelentőset, most hősei sorsára jutva tapasztalja meg ugyanezt. Mégiscsak besúgó volt, persze, tehetjük hozzá, akkor is, amikor ez már nem volt kötelező, s hogy erre nincs, nem is lehet morális mentség, talán csak az ő bűnhődése, igazi megbűnhődése hozhat valamiféle felmentést. Meg az írásaiból áradó tiszta emberség, egy olyan korban, amely nem válogatott az eszközökben. És ha gyáva, vagy zsarolható volt valaki, ha nem tudta szemberöhögni a rendszert, nem tudott ellentmondani, ide juthatott. 1999 után még hat éve volt, hat évet kellett élnie még ebben a tisztítótűzben, pontosabban eddig bírta, megalázottan, lecsúszva, kivetetten, többszöri öngyilkossági kísérlet után, gyógyszerekkel, állandó pszichiátriai bevonulások közben. Valahol itt vagyunk, 1999 után öt évvel Bán Zoltán András Tar Sándorról szóló¹ kis-, félig-meddig tényregényében, a csíkszeredai Bookart Kiadónál 2014-ben kiadott *Keserűben*. Megvallom őszintén, kicsit csodálkoztam, amikor pár évvel ezelőtt megláttam a kiadó standján a szerző könyvét. Vajon miért itt? Miért nem otthon, Magyarországon? Hiszen BZA, ahogy Keresztury Tibor írja róla 2000-ben, „a magyar kritikai élet fenegyereke, aki méretes ambícióval, jól táplált önbizalommal és rengeteg munkával, időt, fáradságot nem kímélve elérte, hogy manapság valószínűleg őt utálják a legtöbben az irodalmi élet berkeiben. Hivatásos agent provocateurként feltétlen tiszteletet érdemlő bátorsággal értelmezte újra a negatív bírálat szerepét és feladatát, autentikus vehemenciával, visszhangos sikerrel perelvé vissza az istent-embert nem kímélő kritikai furor létjogát.” Vajon ezért? Mert „ő utálják legtöbben”? És akkor idehozza, mintegy eldugja itt a könyvét? Nem tudom. Beírom a google keresőjébe, lássuk, hány recenzió, kritika jelent meg azóta a könyvről. Mindössze egyet találok, a NOL honlapján. Ami inkább baráti, de a kritikai észrevételeket sem elhallgató rövidke szösszenet. Valahol azt olvastam, talán Réz Pál írta-mondta, hogy az embernek rossz könyveket is kell olvasnia. Hogy mit mondott még erről, hogy miért, már nem emlékszem, de ez megmaradt bennem. Ez pedig,

1 Bán Zoltán András: *Keserű*. Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2014.

mondjuk ki: rossz könyv. Illetve nem jó regény, nem jó tényregény. Se nem egyik, se nem másik. Mint ahogy a hőse is: munkások között író, írók között munkás, értelmiségiek között kívülálló, proli, munkások között értelmiségi, megvetendő, kiközösítendő pali. Én azért mégis szerettem. A hőst mindenképpen, hiszen különben nem olvastam volna el. És a könyvet is, így, ahogy van, hibáival, gyengeségeivel, széteső szerkezetével együtt. Kitűnő jelenetek, hosszú passzusok vannak benne. A Sebestyén nevű belbiztonsági és Keserű hosszú jelenete egyenesen egy dráma magja, a találkozás a halála előtt levő Költővel (Petri), a két alkoholista, az önazonos (Petri) és az önfelejtő, önelvesztő közötti beszélgetés is zseniális. És a 2. részben a találkozás a szintén lecsúszott, megsemmisült, pályája peremére került tartótisztel szintén kitűnő. És monológok, és monológok. Hogy miért nem megy az írás, az állandó rákészülés az írásra, és a rá nem készülő, de állandó ivás. Írás, ami talán lesz, ivással, ami viszont naponta igen. És hát nyilván a beszélgetések is monológok, belső monológok. Egy nagyszerű, zseniális író tulajdonképpen haldoklása. Az út a pokolból a sír felé. Nagy mondat persze, ez így, meg hangzatos, de így van. Felejtetni, ha lehet, és halálra inni magad. Menekülés önmagad, a lelkiismereted elől, szálnalmas magyarázatokba, öngigazolásba, majd végül tényleg a halálba. (*Fekete Vince*)

A KITELEPÍTŐ-OSZTAGNÁL

Furcsa kacsaringókra képes rávenni az embert egy-egy olvasmány: a minap újraolvastam Szántó T. Gábor *A leghosszabb éjszaka* című novelláját az *1945 és más történetek* című kötetből (Bp., 2017, Noran Libro Kiadó), mert kíváncsi voltam, hogy ugyanaz lesz-e a hatása, mint első olvasásra, amikor nagyon nem tetszett! Pedig tudtam, hogy Hévíz-díjas novelláról van szó, s maga a téma is (felvidéki magyarokat telepítenek ki, de a házban, ahová be kell költözniük, még mindig ott vannak a szintén kitelepítésre váró svábok, egy éjszakát tehát kénytelen együtt tölteni a két család), szóval a téma is eleve „hátborzongató”, ahogy mondani szokták: író tollára kívánczik! Sajnos, másodszori olvasásra is csak azt tudom mondani, ami az első reakcióm volt: mintha körzővel-vonalzóval, milliméterpapíron lenne kiszámítva minden: sem-

mi meglepetés, szépen-lassan halad a novella az előre kiszámítható végkifejlet felé, az eredmény pedig vértelen, hulla-hideg szöveg.

És máris jött az első kanyar a könyvespolc felé, megkeresni, hogy mit is mondott a kitelepítésnél szerzett élményeiről Mészöly Miklós Szigeti Lászlónak *Párbeszédkísérlet* című „beszélgetőkönyvében” (Pozsony, 1999, Kalligram Kiadó): „Miután hazakerültem [a II. világháborúból – LLL], kis ideig újból Szekszárdon éltem. Mai agyammal sem tudom hiáavalónak minősíteni, hogy – csak a leglényegesebbeket említve – belekeveredtem a földosztásba, ellenőriztem a jóvátételi szállításokat, asszisztáltam a svábok kitelepítésénél. Ugyanis saját kezemmel vágtam le sváb asszonyokat és férfiakat a kötélről, akiknek a portájánál már várakoztak az ide települő csángók, és a tőletek, a Felvidékről kiűzött magyarok”.

Természetesen a második kanyar is a könyvespolchoz vezetett, egészen pontosan Mészöly *Wimbletoni jácint* című kötetéhez (Bp., 1990, Szépirodalmi Könyvkiadó), hogy újraolvassam (immár sokadszorra) *A kitelepítő-osztagnál* című novellát.

És itt meg is áll a tudomány! Mert képtelen vagyok megfogalmazni, hogy a Mészöly-novella miért tud (újra és újra) könnyekig meghatni, miközben Szántó T. Gábor írása teljesen hidegen hagy! Pedig szinte ugyanaz a téma (kitelepítés), igaz, a Mészöly-novellában körítésként még ott szerepel Pázmándyné („akinél gyönyörűbben senki nem tudta élvezni a lóhagatást”) és a finn–oroszlaború veteránjának, Attinak (a magyar novella-irodalom egyik legpompásabb karakterének) szerelmi története is. És az se magyarázat, hogy Mészöly egyes szám első személyben (s mint tudjuk: saját élményeket is mozgósítva) írja meg a maga „töredékes” változatát a kitelepítésről („Sok év múlva olvastam el újra, amit összehordtam itt. Sajnos, nincs ez megírva sehogy, hiába javítgatom az ügyetlenségeket. És amúgy sem befejezhető. Az ember előbb-utóbb elszégyenli magát a tehetetlenségtől; s még ugyan utánaló a költöző vadmadárnak, de már nem néz oda, hogy leesik-e, *itthon marad-e*”). Mint ahogy nem magyaráznak meg semmit Mészöly túpon-tos hasonlatai sem („Mint a fölhorzolt selyem, rajokban csapódtak arcomba a szúnyogok”; „A kertkapunál ismerkedtek össze, mint a gömbvillám a tikkadt tarlófűvel”; „okosan bámult vissza, mint egy idegen bolygó”). Stb.

Ismétlem, tanácstalan vagyok. Mert az nem megoldás, hogy kijelentem: Mészöly tehetségesebb író Szántó T. Gábornál. Remélem, kerül majd olyan, komparatistikában is járatos vagy egyszerűen csak irodalom-rajongó olvasó, aki alaposan áttudírozva az említett novellákat, elmagyarázza nekem is a dolgot. A megfejtés(eke)t a *Székelyföld* folyóirat címére várom. (*Lövétei Lázár László*)

Fészek, 2017 (digitális nyomtatás, 100x50 cm)